

1973.- 129 с.; **37.** Филиппов, Ф.Р. Социология образования [Текст]: учебное пособие / Ф.Р. Филиппов - М.: Наука, 1980. – 199 с.; **38.** Филиппов Ф.Р. Школа и социальное развитие общества [Текст] / Ф.Р. Филиппов - М.: Педагогика, 1990.- 133 с.; **39.** Шаронова, С.А. Универсальные константы института образования – механизм воспроизводства общества [Текст]: монограф. / С.А. Шаронова. – М., 2004. – 357 с.; **40.** Шубкин В.Н. Начало пути (проблемы молодежи в зеркале социологии и литературы) [Текст] / В.Н. Шубкин - М.: Молодая гвардия, 1979. – 224 с.; **41.** Шуклина Е.А. Самообразование как отрасль социологического знания [Текст] / Е.А. Шуклина // Социологические исследования. – 1999. - №4. – С.87-94; **42.** Черноволонко, В.Ф. Престиж профессий и проблемы социально-профессиональной ориентации молодежи (опыт социологического исследования) [Текст] / В. Ф. Черноволонко, В.А. Оссовский, В.И. Паниотто – К.: Наукова думка, 1979. – 216 с. ; **43.** Якуба Е.А. Коммунистические идеалы и становление личности студента [Текст] / Е.А. Якуба – Х.: Изд-во Харьков.ун-та, 1977. – 200 с.; **44.** Якуба Е.А. Социальная активность молодого специалиста [Текст] / Е.А. Якуба – Х.: Вища школа, 1983. – 70 с.

УДК 316.334

Норкіна О. Ф.

Київський університет імені Тараса Шевченка, к.пед.наук, науковий співробітник

ПРОЦЕСИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ ФОРМУВАННЯ СВІТОВОЇ СИСТЕМИ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

В статті розглядається вплив процесів глобалізації на процеси формування та реального утвердження світової системи університетської освіти.

Ключові слова: освіта, університетська освіта, глобалізація, глобалізація освіти, соціальна трансформація.

Актуальність дослідження. Україна знаходиться на етапі докорінних змін соціально-економічних відносин в організації життєдіяльності країни. Основні інституції країни мусять відповідати цим змінам, сприяти трансформаційним процесам, адаптуватися. Серед них університетська освіта є особливою, оскільки впливає не стільки на соціально-економічні процеси перетворення сьогодення, а передусім впливає та забезпечує майбуття. Дослідження проблеми розвитку університетської системи освіти в сучасних умовах має пріоритетне значення, відноситься до фундаментальних основ у забезпеченні розвитку соціально-економічної системи суспільства. Університетська освіта забезпечує майбутнє країни шляхом формування нового покоління професіоналів або, іншими словами, виробляє високоякісний людський (освіта, здоров'я) та соціальний (культура, загальні цінності, сильне громадянське суспільство) капітал [1, с. 17]. Власне, саме людський капітал і є основним ресурсом, який здатний забезпечити розвиток країни у постіндустріальну, інформаційну епоху.

Мета статті – дослідити вплив процесів глобалізації на процеси формування світової системи університетської освіти.

Міжнародний аналітичний огляд щодо стратегії розвитку освіти на порозі ХХІ століття, проведений В.К. Федорченком, свідчить, що “нові “цивілізаційні виклики” закономірно приводять більшість країн до “освітнього буму”, до хвилі глибоких реформ у системі освіти, що спостерігається в таких країнах, як США, Великобританія, Китай, країни Східної Європи, Південно-Східної Азії, Південної Америки”. Ми поділяємо висновок вченого, що “освіта як одне з основних прав людини є ключем до стійкого розвитку, миру і стабільності як у самих державах, так і у відносинах між ними, і у зв'язку з цим є необхідним засобом ефективної участі в житті суспільства та в економіці ХХІ століття, які охоплені прискореною глобалізацією” [2, с. 206].

Глобальні процеси, які охоплюють цивілізацію, найвиразніше ілюструє глобальний бум засобів зв'язку. Преса, радіо, телебачення, система Інтернет як основні компоненти мас-медіа не перестають зростати, але дуже різними темпами [3, с. 12-13]. Найвідоміший з глобальних процесів – феномен Інтернету – як альтернативна форма отримання інформації, здобуття та поширення знань, взаємообміну виступає підґрунтям нової форми організації навчального процесу, найбільш активно впроваджується в країнах з високим рівнем прибутків. Розробка нових освітніх технологій сприятиме підвищенню освітнього рівня та поширенню знань, зумовлює докорінні зміни систем освіти у всьому світі. Дослідженню процесів “технологізації освіти як історичної неперервності” розвитку освіти в Україні присвячена праця С.О. Сисоевої [4], а сучасним освітнім технологіям – О.М. Пехоти [5].

В сучасних умовах найбільш виразно проявляються дві полярні тенденції можливих шляхів розвитку цивілізації [6, с. 510-511]. Перший шлях має назву “глобалізація інформатизації”, який висвітлює позицію найбільш розвинених країн світу, перш за все так званої “сімки”, – зберегти розподіл всіх країн на три світи, відповідно до існуючого рівня розвитку. Першу групу країн утворюють держави з найвищою інформаційною фазою розвитку як постіндустріальною. Це світова еліта, яка

виробляє “знання”, тобто “інформацію”, та визначає “دوزи” та засоби передачі цих “знань” всьому останньому людству. Другу групу утворюють країни, які на підґрунті отриманого “знання” забезпечують виробництво матеріальних цінностей, які потрібні для життєдіяльності всієї цивілізації. Третя група країн виробляє сировину, виконує її первинну обробку та задовольняється мінімальним рівнем здобутих знань.

Другий шлях має назву “глобалізація економіки”, який в ґносеологічному вимірі висвітлює можливості ресурсного розвитку і піднесення у кожній людині інтелектуально-духовного змісту та задоволення універсальних матеріальних потреб усіх людей планети. Сучасний рівень науки та технологій дозволяє при вже існуючих ресурсах забезпечити людину належним рівнем задоволення її потреб, що втричі перевищує рівень сьогодення [6, с. 511]. Головна перешкода на шляху конструктивного розв’язання цієї проблеми пов’язана як з існуючою політичною системою у світі, так і з особливостями організації сучасного виробництва, зокрема, на бажанні отримувати максимальні прибутки, нерозвиненістю громадського самоусвідомлення, консервативністю системи освіти та низьким культурним рівнем основного населення, неосвіченістю та цілеспрямованим насадженням “цінностей” масової культури.

Ми цілком підтримуємо думку В.С. Соколова, що головна формула та зміст ідеології цього другого шляху – це не стільки розширення можливостей впливу на людину передової освіти, науки та культури, скільки ставлення до влади особистостей, які б максимально могли поєднувати у собі сучасне наукове знання, духовні і моральні цінності та потенціал до активних дій [6, с. 511].

На наше глибоке переконання, найголовніший потенціал, яким володіє сучасна Україна, – це духовно-інтелектуальний, сконцентрований у сферах фундаментальних наук, вищої школи, а також всієї системи освіти, новітніх технологіях та всіх проявах і формах культури. Як слушно зауважує О. Тоффлер, будь-яка освіта спирається на образ майбуття. Якщо цей образ майбуття глибоко помилковий, то його шкільна система неминуче обдурить свою молодь [7].

Сучасний університет приречений самим розвитком суспільства бути тим середовищем, що не тільки об’єднує в собі самі знання і засоби їх передачі та здобування, але й яке максимально сприяє самовиробленню та розширенню духовно-інтелектуальних можливостей суспільства.

Ми поділяємо стурбованість В.Я. Тація, який визначає, що “розумний, поміркований консерватизм завжди був і має бути в системі освіти, яка зазнає великих змін. Можуть змінюватися політична орієнтація, політична, економічна системи, а вища школа має послідовно розвиватися” [8, с. 4].

Характеризуючи процеси, що спостерігаються у вищій школі, наведемо вислів М. Квієк, “що університет, який у сучасній формі був тісно пов’язаний з державно-політичним механізмом XIX ст. і який у другій половині XX ст. все більше залежав від загального добробуту, поступово почав змінюватися від елітарної до масової і, як зараз вважають, до майже загальної моделі участі” [9, с. 107]. Вчений підкреслює, що “глобалізація спричинила знецінення всіх національних проєктів, одним з яких є заклад (національно і державно орієнтований) університету. Якщо за університетом більше не стоять ідеї нації – дух і (національна) культура, то або необхідно визначити нові ідеї, або університет буде приречений здатися на милість всеосяжній логіці захисту прав споживачів. У межах цієї логіки університет, позбавлений сучасної національної і державної місії, існує просто для “продажу” свого освітнього “продукту” як бюрократична освітня корпорація”.

Національна школа спрямована на забезпечення наших національних шансів у світовому змаганні за сфери ринку. У відповідь на глобалізацію в усьому світі створюються консорціуми університетів, що дозволяє задовольняти потреби молоді в поширенні асортименту послуг у сфері освіти. Найефективнішим способом входження у світ дистанційного навчання університети вважають створення на базі новітніх інформаційних технологій високоякісних програм для вищої освіти. Найбільша педагогічна новація в університетах – це опора на новітні технології навчання, нові форми оцінки рівня знань, нові інтерактивні засоби організації навчання, індивідуальна форма взаємодії, що робить дистанційне навчання привабливішим за традиційні очні курси.

Сучасна організація навчального процесу в університетах спирається на надання студентові свободи у виборі значної кількості та певної послідовності з вивчення окремих курсів. Така ж свобода вибору належить і викладачеві.

В.С. Ходаков та інші вчені звертають увагу на такі закономірності реформування освітніх систем у світовому суспільстві, які зумовлені рядом загальних причин під впливом глобальних чинників [10, с. 91-92]:

- * вибух наукової інформації призвів до того, що сучасна людина задавлена інтенсивно наростаючою лавиною нових знань;

- * ріст виробничої мобільності зумовлює динамічний характер зникнення старих та виникнення нових професій, збільшення резерву кадрів зі все зростаючою кваліфікацією, міграцію працездатного населення із сільської сфери у виробництво;

- * збільшення впливу науки і сучасної техніки на життя суспільства та окремої особистості;

- * розвиток засобів масової інформації та комунікації, особливо телебачення, та новітніх форм зв’язку;

- * збільшення вільного часу, коли людина не зайнята на виробництві за рахунок впровадження нової техніки та технологічного процесу;
- * ріст добробуту;
- * демократизація різних форм соціального життя;
- * зростання загрози деформації геофізичного середовища життєдіяльності людини;
- * розповсюдження "хвороб" цивілізованого світу, поява їх нових форм, зростання злочинності серед молоді.

Наведемо загальні характеристики університету "нового типу", або "глобального університету". На думку Р. Мейсона, "нові" університети діють таким чином: студенти з різних країн світу мають можливість спілкуватися між собою та з викладачами; викладачі та заклади чітко заявляють про своє намагання залучити студентів з різних країн; зміст курсових матеріалів орієнтовано на інтернаціональний склад студентства; для підтримки та управління навчанням студентів з різних країн створюються організаційні та технологічні служби підтримки; навчальний процес не обмежено однією програмою та одним предметом, у ньому беруть участь більше ніж сто студентів" [11].

Ми поділяємо думку О.П. Дем'янчук, що сучасна університетська освіта робить наголос на розвитку комунікативних здібностей, творчих задатків та пристосованості до динамічних змін. Власне, ці навички покликані слугувати перш за все економічним намірам [12, с. 15]. Тому потрібні глибокі дослідження, щоб встановити, куди ведуть нас сучасні тенденції. У нашому глобалізованому, взаємозалежному світі ці аспекти сучасної системи освіти набувають міжнародного характеру. Сьогодні освіта – це серце суспільства знань.

У дослідженні В.І. Супрун наведені такі групи рушійних сил, які зумовлюють глобальні процеси, глобальний характер перетворень [13, с. 2], у тому числі університетської освіти: "всеохоплюваність" виробничих та технологічних процесів, при цьому винахід відбувається в одній країні, розробка – в іншій, а виробництво – у третій; "робоча сила" ще на початку 70-х років почала пересуватися з країни в країну, динамічно зросла і внутрішня міграція (так, американці змінюють місце проживання в середньому 14 разів за свій життєвий цикл); "торгівельний бум", який набуває інтернаціонального характеру; гроші змінюють свою приналежність зі швидкістю електронних сигналів, інформаційні потоки змивають усі кордони; "тотальне забруднення" оточуючого середовища і пограбування природних ресурсів торкається усіх країн; "стандартизація" споживчих смаків та переваг розповсюдження американської "масової культури" на всі континенти і всі прошарки суспільства, що призводить до нівелювання, знищення національних особливостей та рис; "розпад системи соціалізму", – найвагоміший прискорювач світової реструктуризації.

Наслідком виникнення та акселераційної дії зазначених рушійних сил виступає дисбаланс функціонування різних соціальних підсистем, що, в свою чергу, веде до особистісного дисбалансу. Інтенсивність та частота впливу цих рушійних сил на кожну людину істотно зростають. Її звичайні уявлення руйнуються, адаптаційні механізми не встигають адекватно реагувати на постійний потік змін, що відбувається. Людина хапається за будь-які уявлення, які здаються їй надійними та усталеними. Саме тому почала розвиватися більш повно ідея про сталий, збалансований розвиток, де головним пріоритетом виступають люди, а не цифри економічного зростання.

Процеси глобалізації зумовлюють перегляд таких фундаментальних визначень, як демократія, громадянство, свобода та політика, а також соціальної ролі університету. Виникнення глобального ринку, глобальної економіки та зниження ролі держави потребують врахування нових відношень між державою та університетом в епоху глобалізму. Процеси глобалізації зумовлюють нові технології, новий склад студентів із зростанням розбіжностей за віком, поширюється навчання вдруге тих, хто працює, та тих, хто навчається протягом усього життя. Утворюються нові провайдери вищої освіти: комерційні корпоративні університети, віртуальні університети, змішані (традиційні та віртуальні) провайдери [14]. Спостерігаються нові та все більш глобальні і конкуруючі сподівання студентів, що орієнтовані на ринок та бажають успіху суспільства.

Важливо враховувати, що процес навчання триває довгий час, в який змінюються як сама університетська система освіти і навколишнє середовище, екологічні, економіко-соціальні охоплюючі системи, так і критерії оцінки та самооцінки, важливість, значущість, пріоритетність показників і сама людина, що оцінює. Саме тому потрібна модель, що враховує ці зміни. Тобто потрібна модель розвитку університетської системи освіти, що містить як суб'єкт і умови оцінки, так і об'єкт оцінки з позиції характеристик, індексу людського розвитку.

Як визначає Майкл Шетток, університет для місцевої громади є "плацдармом, що поєднує її із глобальним суспільством" [15, с. 130]. Створення наукових парків та проведення прикладних досліджень, розробка інноваційних програм для бізнесу – все це перетворює університет у ядро економічного розвитку регіону. У традиційному сенсі університет перетворюється у центр збереження традицій, культурного надбання, саморозвитку обдарованої молоді.

Глобальні процеси у практиках країн світу по значимості та сутності впливу на системи університетської освіти у всьому світі висувають більше спільних, ніж відмінних, проблем перед науковцями, освітянами та студентами. Як доводить М. Богачевська-Хом'як, "проблеми в українських й американських науковців-викладачів спільні: брак часу на власну працю, незадоволення низькою платнею та рівнем навченості теперішнього суспільства... як забезпечити достатнє фінансування,

рівний доступ до якісної освіти, баланс між наукою та потребами ринку, досягти соціалізації учнів як самостійних продуктивних громадян країни, не зашкодивши ані розвиткові особистості, ані єдності держави” [16, с. 6].

Прийняттям у 1999 році Болонської декларації Європа вступила в епоху глобальних перетворень національних систем освіти. Стратегічною метою цих реформ, в кінцевому рахунку, є створення принципово нової світової системи університетської освіти, яка б надала реальну можливість кожній людині здобути й поновити свої знання протягом усього життя [17].

Висновки. 1. Сучасні глобальні процеси зумовлюють зміни національних систем університетської освіти у напрямку формування нової світової інституціональної системи вищої освіти. Утвердження даної системи вищої освіти відбувається під впливом: а) глобалізації ринків (праці та послуг, у тому числі навчальних); глобальний бум засобів зв'язку, масової інформації; б) глобалізації економіки та інформатизації(освіта набуває ознак культурного капіталу); в) акселерації педагогічних процесів та інформатизації суспільства (перехід до “суспільства знань”; зміна цінностей; розширення структури університетської освіти від елітарної до масової та майже загальної, здобуття наднаціонального характеру; виникнення та поширення інноваційних освітніх технологій; розширення свободи вибору навчальних програм, форм та часу навчання; зростання: кількості студентів, наукової інформації, мобільності, добробуту, вільного часу, демократизації, середнього віку тих, хто вчиться, злочинності, антропогенного навантаження на довкілля, інтернаціонального складу студентства, різноманіття форм навчання, часу навчання, навчання впродовж усього життя, якості освіти, протиріччя між якістю освіти, що надають традиційні університети, та потребами сучасних практик, потребами людини, швидкостей.

2. В умовах глобалізації держава більше не бажає чи не може залишатися основним провайдером університетської освіти; шість ключових ідей: нові базисні вміння для усіх (інформаційні технології, іноземні мови, технічна культура, підприємництво, соціальні навички), більше інвестувань у людські ресурси, інновації у викладанні та навчанні, цінність навчання, переусвідомлення керівництва та консультування, наближення навчання до дому; адаптаційні механізми людини не встигають за цими змінами; фундаменталізація, гуманізація та екологізація, які спираються на новітні наукові уявлення про взаємодію природи та людини, співіснування людини з людиною, про загальні закони “універсального еволюціонізму”, без дотримання яких людство не має майбутнього.

Література. 1. Кремень В.Г. Система освіти в Україні: сучасні тенденції і перспективи // Професійна освіта: педагогіка і психологія: Польсько-Український щорічник / За ред. І. Зязюна, Н. Ничкало, Т. Левовицького, І. Вільш. – Вип. II. – К.; Ченстохова: Віпол, 2000. – С. 11-30.; 2. Федорченко В.К. Стратегія розвитку освіти на порозі ХХІ століття (міжнародний аналітичний огляд) // Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. / Ред. кол.: В.О. Зайчук (головний редактор), О.Я. Савченко, М.Ф. Дмитриченко та ін. – К.: НМЦ ВО, 2002. – Вип. 32. – С. 205-212.; 3. Глобальний бум засобів зв'язку // Кур'єр ЮНЕСКО. – 2000. – Квітень-травень. – С. 12-13.; 4. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: Монографія / С.О. Сисоєва, А.М. Алексюк, П.М. Воловик, О.І. Кульчицька, Л.Є. Сігасєва, Я.В. Ціла. Квіск Марек. Глобалізація і вища освіта // Вища школа. – 2001. – № 4-5. – С. 107-117.; 5. Освітні технології: Навч.-метод. посібн. / О.М. Пехота, А.З. Кітченко, О.М. Любарська та ін.; За заг. ред. О.М. Пехоти. – К.: А.С.К., 2001. – 256 с.; 6. Соколов В.С. Стаття “ядром конденсації” // Я – ФІЗТЕХ / Сост.: Н.В. Карлов, Л.П. Скороварова, Н.Ф. Симонова. – М.: ЦентрКом, 1996. – С. 509-515.; 7. Тоффлер О. Третя хвиля // Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія: Навч. посібник / Упоряд. Віталій Лях. – Київ: Либідь, 1996. – С. 275-334; 8. Тацій В.Я. Кожний етап розвитку суспільства вимагає реформування системи освіти // Вища школа. – 2001. – №4-5. – С. 3-10.; 9. Квіск М. Глобалізація і вища освіта // Вища школа. – 2001. – № 4-5. – С. 107-117.; 10. Ходаков В.Е. Высшее образование в Украине: взгляд со стороны и изнутри / В.Е. Ходаков. – Херсон: Олди-плюс, 2001. – 214 с.; 11. Mason, Robin. Globalizing Education: Trends and Applications. – New York: Routledge, 1998.; 12. Дем'янчук О. Управління університетами в умовах демократизації: державний і приватний сектори вищої освіти // Зміни у свідомості українського суспільства на зламі тисячоліть / Редкол.: С. Рябов та ін. – К.: Видавничий дім “КМ Academia”, 2001. – С. 11-18.; 13. Супрун В.И. Социальная акселерация или устойчивое развитие: реальность и парадигмы / Институт философии и права СО РАН. – Новосибирск, 1997. – С. 9-13.; 14. Evans, Terry, and Nation, Daryl. “Distance Education, Educational Technology, and Open Learning: Converging Futures and Closer Integration with Conventional Education”, in, Ted Nunan, ed. Distance Education Futures. Adelaide: Apple Computer, Eleventh Biennial Forum of the Australian and South Pacific External Studies Association, University of South Australia, 1993.; 15. Shattock Michael. The Impact of a New University on Its Community – the University of Warwick // The University and its Region: Examples of Regional.; 16. Богачевська М. Ідея школи в подвійній перспективі // Критика. – 2003. – № 3 (65). – С. 6-7.; 17. Журавський В.С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні. – К.: Видавничий дім “Ін Юре”, 2003. – 416 с.